

Voorwoord

Dit boek vertelt het verhaal van de bijna-uitmoording van een christelijke gemeenschap in Zuidoost-Turkije. Misschien meer nog is het het verhaal hoe de erfgenamen van de overlevenden hiermee omgaan, proberen te begrijpen wat er gebeurd is; vooral is het de vraag naar het waarom!

De ondertitel van het boek spreekt over waargebeurde verhalen. De auteur vertelt het verhaal van een specifieke christelijke gemeenschap in een specifieke regio, namelijk de Syrisch-orthodoxe kerk¹ in de streek Tur Abdin in het begin van de twintigste eeuw. In dit voorwoord ga ik graag in op het verzoek van Stire om enige historische en contextuele achtergrond te geven bij deze waargebeurde verhalen.

De Syrisch-orthodoxe kerk is gesticht in de begintijd van het Christendom, in de stad Edessa, het huidige Şanlı-Urfa, in Oost-Turkije. De taal van Edessa was een vorm van Aramees, een taal die tot heden gebruikt wordt in de Syrisch-orthodoxe liturgie. Ze wordt ook wel aangeduid als (oud-)Syrisch, een verwarrende naam vanwege de associatie met de huidige staat Syrië, waar men Arabisch spreekt. In de vijfde eeuw kwam deze gemeenschap in het vaarwater van zogenaamde christologische discussies. De Syrisch-orthodoxen weigerden zich te conformeren aan de theologie van het toenmalige mainstream christendom, de kerk van

1 De Syrisch-orthodoxen behoren niet tot de Orthodoxe Kerk, maar hebben eigen dogmatische en liturgische accenten. De traditionele naam is Suryoye of Suryân, wat betekent: "Syrisch". Hoewel er in Syrië ook Syrisch-orthodoxen wonen, heeft de huidige staat Syrië niets van doen met de bevolkingsgroep van dit boek. Een andere benaming is Aramoye, Arameeërs. De taal van de Suryoye is een vorm van Aramees en wordt ook wel Syrisch of oud-Syrisch genoemd. Het gaat om een geschreven taal, gebruikt in liturgie en literatuur. Het Turoyo is een moderne Aramese taal, verwant aan het (oud-)Syrisch, dat nu nog door veel Suryoye in Tur Abdin en de diaspora gesproken wordt.

de Keizer en de Paus. Die sprak over twee naturen in Christus, een goddelijke en een menselijke. De Syrisch-orthodoxen hielden liever vast aan de geliefde formule: 'Eén mensgeworden natuur van God het Woord', dus géén twee naturen! Het gevolg: ze werden als ketters beschouwd en verdwenen al snel uit de aandacht van wat later de Orthodoxe en Katholieke Kerken zouden worden. In de zesde eeuw groeide ze dankzij Jacob Burde'ono – in het boek Baradeus genoemd – uit tot een goed gestructureerde kerkgemeenschap. Aan het hoofd staat een patriarch, de lokale gemeenschappen worden geleid door bisschoppen en priesters. In de loop van de geschiedenis hebben vooral de monniken in de kloosters bijgedragen aan de intellectuele en spirituele ontwikkeling van de Syrisch-orthodoxen, hun literatuur is vooral geestelijk.

De Syrisch-orthodoxen, in hun eigen taal Suryoye genoemd, hebben het grootste deel van hun geschiedenis doorgebracht in een islamitische setting. Hun kronieken verhalen van de contacten, positief en negatief, met verschillende islamitische heersers. De streek Tur Abdin is voor hen altijd belangrijk geweest. Er staan verschillende zeer oude kloosters, waaronder dat van Mor Gabriel, waar tegenwoordig de bisschop van de regio woont. De naam Tur Abdin, Berg van de dienaren van God, wijst nog op de grote aantallen monniken en kluizenaars die daar woonden. Vanaf de twaalfde eeuw tot in 1932 woonde de patriarch in het bij Mardin gelegen klooster Mor Hananyo. In die periode was de regio werkelijk het centrum van de Syrisch-orthodoxen. Vanaf het begin van de zestiende eeuw hoorde Tur Abdin bij het Ottomaanse Rijk. Ver van de hoofdstad Istanbul leefde de bevolking in een relatief isolement tesa-men met hun Koerdische bureu. In sommigen dorpen drukte men zich uit in het Turoyo, een gesproken Aramese taal; anderen spraken vooral Koerdisch, maar nauwelijks Turks. De verhouding met de Koerdische bureu was zeer wisselend. Er waren christelijke en Koerdische dorpen, en enkele dorpen waren gemengd. Er waren normale handelscontacten, vriendschappen, maar ook uitbuiting door Koerdische aghas en spanningen, vooral als conflicten tussen bureu vertaald werden in religieuze termen.

In het laatste kwart van de negentiende eeuw veranderde de houding van de Ottomaanse overheid ten aanzien van haar christelijke onderdanen. In Oost-Anatolië waren de Armeniërs de eerste slachtoffers, maar al snel waren ook andere christelijke bevolkingsgroepen het doelwit van acties om ze uit bepaalde streken te verdrijven. Dit culmineerde in het uitroepen van een Heilige Oorlog tegen christelijke onderdanen in 1915, het begin van uitroeiingsacties, lokaal en op grotere schaal. Zoals we kunnen lezen in het voorliggende boek werden Tur Abdin en de Syrisch-orthodoxen niet gespaard. De Suryoye spreken over 1915 als het Jaar van het Zwaard (Shatto d-Seyfo) en de waargebeurde verhalen, opgetekend en opnieuw beleefd door Stire spreken voor zich.

Na de Eerste Wereldoorlog werd Tur Abdin een deel van de huidige staat Turkije. De etnisch-Turkse en religieuze politiek van de nieuwe staat maakte het de Syrisch-orthodoxen zeer moeilijk hun eigen taal, cultuur en geloof publiekelijk te beleven. Culturele en religieuze faciliteiten waren bij het verdrag van Lausanne (1923) toegestaan aan niet-Turkse minderheden. Maar het verdrag werd niet van toepassing geacht op de Suryoye. Het wekt dan ook geen verwondering dat, toen in de jaren zestig van de vorige eeuw Europese landen ‘gastarbeiders’ nodig hadden, grote aantallen Suryoye hiervan gebruik maakten en zich vestigden in West-Europa, onder meer in Nederland. In enkele jaren tijd slonk het aantal christenen van Tur Abdin tot minder dan 2.000, terwijl er in het begin van de jaren zeventig naar schatting nog 20.000 Syrisch-orthodoxen in de regio leefden. De trek naar Europa had niet alleen maar economische redenen. Toen Europa geen gastarbeiders meer nodig had, bleven de Syrisch-orthodoxen naar Europa komen, nu als politiek vluchteling. In Tur Abdin was het de overgebleven Suryoye onmogelijk gemaakt hun eigen taal en cultuur te beleven. Eeuwenoude plaatsnamen werden geturkificeerd - een manier om de geschiedenis uit te wissen - het aanleren van het Aramees in de oude kloosterschool van Mor Gabriel werd verboden, en in het conflict tussen de Turkse overheid en de Koerdische PKK werden de Syrisch-orthodoxen door beide partijen beschuldigd mee te doen met de vijand.

De laatste zeven jaren is er echter veel veranderd. In Adiyaman is recentelijk een nieuwe Syrisch-orthodoxe bisschop aangesteld. Suryoye die lang bang waren voor hun geloof uit te komen, keren nu weer terug in de openbaarheid. Heel langzaam begint ook in bepaalde Turkse milieus, vooral binnen de universiteiten, het bewustzijn door te dringen van de grote waarde van de cultuur en tradities van de Suryoye. De bestudering van hun taal wordt zelfs aangemoedigd op verschillende Turkse universiteiten, en er zijn correcte Turkse studies verschenen over de geschiedenis van dit christelijk volk. Het is een nieuw bewustzijn dat niet gemakkelijk overal doordringt. Soms zijn er nog tegenkrachten aan het werk, getuige het recente conflict met de Turkse overheid en lokale Koerdische bewoners over de gronden van het klooster Mor Gabriel. Maar de situatie is oneindig veel verbeterd in vergelijking met vroeger, dat blijkt ook uit de terugkeer van verschillende Suryoye families naar Tur Abdin, dat in hun ogen betere garanties biedt voor het bewaren van geloof en cultuur dan een verblijf in de diaspora.

De Suryoye kunnen en willen Tur Abdin niet vergeten. Ook al verkiest de meerderheid in Europa te blijven, Tur Abdin blijft voor hen het symbool van hun thuisland en identiteit, het land van hun voorouders. De geschiedenis daarvan, hoe pijnlijk ook, is een deel van hun wezen.

Prof. dr. H.G.B. (Herman) Teule
Instituut voor Oosters Christendom
Radboud Universiteit Nijmegen

Proloog

Bij elke uitademing voel ik mij kilo's lichter. Het is alsof ik alle verdriet en vervuiling uitadem.

'Adem kracht, dankbaarheid en vreugde in door je neus. Adem verdriet uit door je mond.' Sylvia's stem klinkt zacht en begeleidend.

Ik laat mij graag meevoeren door haar stem en voer braaf haar opdrachten uit. Het lijkt wel of ik bij elke uitademing een leegte in mijn buik creëer. Ik ruim mijn buik op. Het is aan de kant. En dan, bij elke nieuwe inademing, vul ik de vrijgekomen ruimte op met een aangename energie. Het is licht en prettig en brengt mijn borst in een heerlijke rust, terwijl deze energie naar mijn buikholte vloeit. Ik ontspan. Een bijna zeldzame sensatie voor mij. Ik voel de aanwezigheid van alle verhalen van de afgelopen honderd jaar weer in mijn lijf. Niets nieuws. Die hebben altijd al in mij gezeten. Ze hebben mij ingehaald. Decennia overbrugd, alsof ik ze zelf geleefd heb. Het lijkt of mijn lijf een nieuw thuis is geworden voor al deze verhalen, die bijna een eeuw lang verbannen zijn geweest. Ronddolend. Op zoek naar bevestiging van hun bestaan en gehoord te worden. Op zoek naar troost.

Al die jaren dat ze mij als hun nieuwe thuis hebben uitgekozen, heb ik geprobeerd ze het huis uit te gooien. Ik heb ruzie met ze gehad. Ik wilde ze niet. Ze maakten mij bang en verdrietig en zo depressief. Ze gooiden mij elke keer weer in de put. Die diepe, donkere put waar ik mij zo alleen en eenzaam voelde. Waar niemand mij kon bereiken. De put die mij afsloot van de rest van de wereld. Zo zeer dat ik, elke keer dat ik eruit klom, weer verbaasd was te zien dat de wereld gewoon was blijven bestaan. De wereld was al die tijd blijven draaien, alsof er niets aan de hand was. Alsof ik niet bestond op het moment dat ik daar op de bodem van die put zat. Dan sprong ik weer op die draaiende molen en draaide zo snel weer mee, dat ik waarachtig de put zelf vergat. Totdat ik mijn grip verloor en er genadeloos weer in werd gegooid. Op den duur

voelde ik niet eens meer verzet tijdens mijn afdaling naar de bodem. Ik raakte er vertrouwd mee. Hoe bizar ook, het voelde als thuiskomen. Ik kwam in dimensies die op de ronddraaiende molen daarboven niet bestonden. Ik nam alles waar op een manier die mij vreemd werd als ik op die molen zat. Kwam in ruimtes die niet pasten in de wereld buiten de put. Het voelde bijna goed... Bijna.

Want er kwam altijd, onontkoombaar, het moment dat ik mijzelf even ontsteeg en beide werelden aanschouwde. En hoe ik zelf in die werelden stond. Ik werd me bewust van het eenzame meisje waar ik vanuit de lucht op neerkeek. Hoewel ik vanuit die hoogte dat verdriet niet voelde en een en al kalmte was, voelde ik een enorm bewustzijn. Ik wist hoe dat meisje, op bed of aan tafel of aan het raam, zich voelde. Dan kreeg ik medelijden met haar. Zij zag en voelde zoveel meer dan de meeste mensen, dat het haar eenzaam en verdrietig maakte. Ik besepte hoe nutteloos haar pogingen waren om die eenzaamheid te verdrijven. Ze deed haar best aan de verwachtingen te voldoen. Ze was de brave dochter, de leuke vriendin. Ging naar de kerk, was beleefd naar haar omgeving, integreerde en was het nette gemeenschapslid. Ze studeerde, sportte, was actief. Trouwde, probeerde een goede echtgenote en de ideale schoondochter te zijn. Kreeg kinderen en probeerde een goede moeder te zijn. Het meeste ging haar nog aardig af ook. Hoe ironisch was het dan dat het gevoel van eenzaamheid maar bleef. Het leek wel of ook die eenzaamheid zich in haar gehuisvest had en besloten had er nooit meer weg te gaan.

En toen, langzaam maar gestaag, leerde ze die verhalen en die eenzaamheid te omarmen. Zij werden een deel van haar, dus besloot zij ze maar te accepteren. Wat een ontdekking. Nu waren ze lang zo vervelend niet meer, ze hoorden gewoon bij haar.

Terwijl ik daar op Sylvia's tafel lig, voel ik een enorme ontlading. Alhoewel, ik weet niet of ik het een ontlading kan noemen. Misschien eerder een verplaatsing van enorme ladingen. De wereld die altijd zo zwaar op mijn schouders lag, die mij altijd bijna verpletterde, die heeft zich verplaatst naar mijn armen. Ik lig op mijn rug en omvat de wereld met mijn

armen. En al rust ze op mijn borst, zij verplettert me niet. Ik kom niet eens in ademnood. Het contrast is verbazingwekkend! Dezelfde wereld die mij altijd hoofdpijn, nekpijn en pijn in mijn schouders bezorgde, bezorgt me nu een gevoel van warmte en liefde. Die wereld drukt zich niet meer in een niet te torsen gewicht op mijn schouders, maar ik reik nu zelf naar die wereld. Ik open mijn armen en druk die wereld tegen mijn borst. Erkennend, accepterend en vol liefde.

Meryam

Meryam staat op van achter haar bureau en kijkt wazig om zich heen. Het lijkt wel of ze uit een diepe coma is ontwaakt. Met een gevoel dat ze heel lang weggeweest is, kijkt ze onderzoekend om zich heen. Hoewel de kamer met zijn wanden vol boeken en de met antieke meubels ingerichte zithoek voor haar heel vertrouwd is, heeft ze het gevoel dat deze kamer een herinnering is. Een herinnering uit lang vervlogen tijden. Ze loopt naar de deur en kijkt voorzichtig de ruime hal in. Alles is rustig. Er heerst een doodse stilte. De grote klok die in de hal staat laat zien dat het tien over zes is. Welke tien over zes, vraagt ze zich af. Ze weet niet of het avond is of ochtend. Als een vreemdeling loopt Meryam voorzichtig door de hal. Een blik langs de brede trap naar boven maakt haar duidelijk dat het ook daar uitgestorven is.

Hier in deze grote hal, met de klok die nog steeds tikt zoals in haar herinnering, voelt alles vertrouwd. Verwonderd vraagt Meryam zich af waar iedereen is. Bij deze entourage horen haar echtgenoot Luka en haar kinderen: Sara, Martha, Noah, Jacob en haar kleine Susan.

Het gevoel dat ook haar gezin in een lang vervlogen tijd leefde, veroorzaakt een paniekaanval bij Meryam.

‘Luka!’ Door de benauwdheid die zich van haar meester heeft gemaakt, is het niet meer dan een schor gefluister. Ze strompelt naar de deur rechts van de trap, die toegang biedt tot de huiskamer. Een gejaagde blik door de kamer leert haar dat ook hier niemand te bekennen is. Terwijl haar hartslag steeds sneller wordt, loopt ze de trap op. Boven blijft ze even staan. Leunend op de mahoniehouten leuning sluit ze haar ogen. Rustig worden en ademen naar de onderbuik, maant ze zichzelf. Na een paar ademhalingen opent ze haar ogen en kijkt om zich heen. Hoewel ze iets rustiger is, durft ze nog niet in de kamers van de kinderen te kijken. Bijna sluipend gaat ze op haar eigen slaapkamerdeur af. Die staat op een kier. Terwijl ze de deur voorzichtig verder openduwet, dwalen

haar ogen door de slaapkamer. Haar blik blijft rusten op het grote bed. De aanblik van haar man, die aan de rechterkant van het bed op zijn zij ligt te slapen, brengt een enorme ontlading bij haar teweeg. Trillend loopt ze op het bed af en knielt naast zijn gezicht, voor het bed neer. Ze raakt hem voorzichtig aan waardoor hij in zijn slaap een diepe zucht slaakt. Ze blijft even zo met haar hand op zijn middel zitten en ziet hoe hij zijn ogen opent. Nadat hij haar een paar seconden heeft aangestaard, sluit hij ze weer om haar even later, na een paar keer knipperen, aan te blijven staren. Ze gunt hem even de tijd om goed wakker te worden. 'Hé.' Luka kijkt haar onderzoekend aan terwijl hij een groet fluistert. 'Alles goed?'

Meryam begint te huilen.

Hij schuift naar achteren en trekt haar op bed. Na een paar onsamenhangende zinnen, stopt ze haar poging hem te vertellen wat er aan de hand is en begint harder te huilen. Luka blijft haar tegen zich aan drukken terwijl ze haar tranen de vrije loop laat. De vertrouwde omarming neemt haar laatste weerstand weg en ze geeft zich volledig over aan een huilbui van een ongekende omvang, zelfs voor haar.

Na een half uur, en het lijkt alsof ze alle vocht uit haar lichaam heeft gehuild, stopt Meryam met huilen. Ze draait zich om naar Luka, die haar afwachting aankijkt.

'Zijn de kinderen er?' Hoewel de aanwezigheid van Luka haar heeft gerustgesteld en ze weet dat zij terug is in haar eigen leventje, kan ze het niet laten deze vraag te stellen.

'Natuurlijk zijn de kinderen er.' Luka beseft dat hij haar moet geruststellen. Toch kan hij een vage frons niet onderdrukken.

'Ik ben weg geweest.' Ze zegt het op een toon alsof Luka nu alles zal snappen. Als hij haar zwijgend aan blijft kijken als teken dat ze zich nader moet verklaren, haalt ze diep adem.

'Ik besef nu weer waar ik ben, maar het lijkt alsof ik net terug ben van een verre, extreem verre reis. Dit huis, dit leven, jij, de kinderen, alles leek zo lang geleden. Ik was bang dat mijn leven niet meer bestond, dat ik jullie allemaal kwijt was.'

‘Je bent niemand kwijt.’ Nog steeds tast Luka af hoe hij haar moet geruststellen. Het is hem duidelijk dat er veel gebeurd is in het hoofd van zijn vrouw. En hoewel hij vertrouwd is met haar stormachtige gedachtes en nog stormachtigere gevoelens, heeft hij het gevoel dat dit verder gaat. Even is hij bezorgd dat ze weer op een depressie afstevent, maar dan constateert hij dat ze op een bepaalde manier anders is dan de andere keren dat ze depressief raakte.

‘De hoeveelste is het vandaag?’ Meryam wil zich eerst oriënteren voordat ze verder wil praten. Ze heeft het gevoel dat ze nog steeds niet helemaal neergedaald is. Niet alleen in haar lijf en in dit leven, maar ook, en vooral, in deze tijd.

‘Het is 15 mei,’ zegt hij, er meteen aan toevoegend als hij haar blik ziet: ‘2015.’ Het lijkt alsof ze bezig is met een moeilijke puzzelstuk, het maakt hem erg nieuwsgierig. Hij vraagt zich af wat ze beleefd heeft. Gisteravond was ze ook al zo afwezig. Na het eten was ze opgestaan, naar de bibliotheek gelopen en had de deur achter zich dichtgetrokken. Toen het bedtijd was voor Susan, het enige kind dat nog naar bed gebracht moest worden, had Luka beseft dat Meryam al die tijd niet meer uit de bibliotheek was gekomen. In de veronderstelling dat ze weer eens verdiept was in een van haar boeken, had hij besloten Susan zelf naar bed te brengen. Hij kende de verslaving van zijn vrouw. Als een boek waarin ze begonnen was haar aangreep, kon ze dat niet opzijleggen. Het was dan niet ongewoon dat ze een hele nacht doorlas. Net zo lang tot ze het uit had. Dat had haar in het verleden, toen de kinderen nog klein waren, voorzichtiger gemaakt om aan een boek te beginnen. Nu ze niet meer zo volledig in beslag werd genomen door de zorg voor de kinderen, waagde zij zich zo af en toe aan een goed boek.

Hij was opgestaan en was naar de bibliotheek gelopen. In plaats van lezend, had hij haar achter haar bureau aangetroffen. Toen hij binnenkwam had ze niet op- of omgekeken. Hij had zachtjes haar naam geroepen, maar had de deur weer voorzichtig achter zich dichtgetrokken toen hij zag dat ze verwoed zat te typen. Hij wist dat ze beter niet gestoord kon worden, als ze zo in een flow aan het schrijven was.